

Л. О. Попова (Старобільськ)

УДК 373.5.016:811.161.2

ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНИЙ ТЕКСТ У КОМПЕТЕНТНІСНІЙ ПАРАДИГМІ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Упровадження компетентнісного підходу в мовну освіту зумовило пошук таких форм, методів і засобів навчання, використання яких дасть змогу сформувати особистість, здатну репрезентувати себе засобами мови, конкурувати на нинішньому ринку праці, виправдано реагувати на виклики соціуму, не „плавати й потопати” в безмежному морі інформації, а знаходити такі відомості, що спонукатимуть до самовдосконалення й саморозвитку, допомагатимуть адекватно оцінювати власні вчинки та вчинки інших. З огляду на це пріоритетним завданням сучасних закладів освіти є підготовка молоді „до активної життєдіяльності в умовах сьогодення, розв’язання якого потребує переосмислення усталеної організації процесу навчання української мови відповідно до запитів суспільства, напрямів розвитку мовної освіти, Загальноєвропейських рекомендацій із питань стратегій і тактик формування мовної особистості, людини самодостатньої, комунікативно компетентної, здатної й готової до спілкування в будь-якій життєвій ситуації і в різних сферах суспільного життя” [Шелехова 2013: 543].

Реалізації окреслених завдань сприятиме використання відповідних засобів навчання, зокрема професійно орієнтованих текстів, бо, як образно зазначає Ф. Бацевич, „життя сучасного інформаційного суспільства та кожного його члена неможливо уявити без створення й сприйняття різноманітних текстів і дискурсів, обміну ними. Сучасне інформаційне суспільство – це „Всесвіт Гуттенберга”, текстовий Всесвіт” [Бацевич, Качан 2016: 59].

Аналіз спеціальної літератури з проблеми дослідження засвідчує, що за останні десятиліття українська лінгводидактика збагатилася значними теоретичними напрацюваннями й практичними порадами щодо застосування тексту як ефективного засобу навчання української мови. Особливості використання текстів різної жанрово-стильової належності докладно розкрито в публікаціях З. Бакум, Н. Голуб, О. Горошкіної, Т. Грубої, І. Дроздової, С. Карамана, О. Копусь, О. Кучерук, О. Кулик, В. Мельничайка, А. Нікітіної, М. Пентилюк та ін. Науковці схарактеризували основні ознаки понять „текстоцентризм”, „текстоцентричний підхід”, „текстова діяльність”, визначили принципи формування текстотворчих умінь учнів і студентів, виокремили критерії відбору текстів, розробили й апробували схеми аналізу текстів різної жанрово-стильової належності, переконливо довели, що систематична робота з текстом і є тим засобом, який допомагає проникнути в глибини рідної мови, пізнати й осмислити мову у своєму повсякденному житті – формувати

комунікативні вміння й навички; саме на рівні тексту відбувається з'ясування семантики слова, його понятєвих зв'язків, усвідомлення стилістичної диференціації моделювання зв'язного висловлювання [Пентилюк 2011].

Складно охопити аналітичним вивченням усі наукові й методичні студії. Тому обмежимо свої пошуки визначенням сутнісних характеристик поняття „професійно орієнтований текст”, виокремимо критерії відбору професійно орієнтованих текстів і з'ясуємо їхню роль у формуванні професійної компетентності студентів.

Мета статті – на основі аналізу наукових праць з'ясувати лінгводидактичний потенціал професійно орієнтованого тексту в компетентнісній парадигмі сучасної освіти.

Вивчення праць українських лінгводидактів засвідчило, що текст, який містить інформацію про певний вид професійної діяльності або пов'язані з нею процеси, називають по-різному: професійно орієнтований (Т. Груба, Н. Діденко, І. Дроздова та ін.), профільно орієнтований (О. Горошкіна, А. Нікітіна, М. Пентилюк та ін.). Узагальнено визначені науковцями сутнісні характеристики цих понять, що в прогнозованому результаті дасть нам змогу з'ясувати, який із термінів доцільно вживати. Автори Концепції навчання української мови в системі профільної освіти з-поміж основних умов реалізації положень концепції називають таку: використання як основного засобу навчання профільно орієнтованого тексту як середовища функціонування мовних одиниць, що дозволяє залучити старшокласників до мовленнєвої діяльності, мотивує засвоєння лінгвістичної теорії, підвищує пізнавальний і виховний потенціал уроку [Пентилюк, Горошкіна, Нікітіна 2006]. Така позиція авторів, здавалося б, повинна поставити крапку в з'ясуванні того, який термін вживати на позначення тексту, що містить інформацію про певну фахову діяльність, оскільки учні обирають профіль навчання й опановують українську мову за відповідним рівнем – стандарт або профільний. Відповідно вчитель, добираючи тексти, повинен ураховувати обраний учнями профіль, наприклад, природничий, суспільно-гуманітарний тощо.

Водночас логіки не позбавлені й наукові твердження інших науковців. Слушними нам видаються висновки, зроблені Т. Грубою на основі зіставного аналізу понять „профільно орієнтований текст”, „професійно орієнтований текст” і „фаховий текст”. Акцентуємо увагу на таких думках автора: „якщо ж ми говоримо про профільне навчання, то, на нашу думку, доцільно вживати поняття „професійно орієнтований текст”, основна мета якого полягатиме в ознайомленні учнів із обраним фахом. До того ж, однією з відмінностей професійно орієнтованого і фахового текстів ми вважаємо репрезентацію інформації про обраний фах: у професійно орієнтованих текстах інформація подана імпліцитно, а у фахових – експліцитно.

За стильовою ознакою професійно орієнтовані тексти, використання яких можливе в профільних класах, можуть бути не лише наукові, а й публіцистичні й художні” [Груба 2016: 27]. Н. Перхайло у статті, присвяченій розкриттю психолінгвістичних засад формування текстотворчої компетентності старшокласників, зазначає, що „новизна пропонованої методики полягає у створенні системи формування текстотворчої компетентності старшокласників у роботі над професійно-орієнтованими текстами-роздумами в умовах профільного навчання української мови” [Перхайло 2012: 107], і передбачає два етапи формування текстотворчої компетентності старшокласників. І. Дроздова у визначенні поняття „професійна мовнокомунікативна компетенція” студента нефілологічної спеціальності вживає дефініцію „професійно-орієнтовані тексти” [Дроздова 2010: 64].

Узагальнення поглядів науковців на тлумачення понять „профільно орієнтований текст” і „професійно орієнтований текст” уможливило думку, що в лінгводидактичних студіях, присвячених проблемі навчання української мови в закладах загальної середньої освіти, на позначення текстів, що імпліцитно або експліцитно містять інформацію про певну фахову діяльність і в яких ідеться про результати наукових досліджень, досягнення відомих науковців тощо, логічно й виправдано використовувати термін „профільно орієнтований текст”, натомість у працях з методики навчання лінгвістичних дисциплін у вищих закладах освіти – „професійно орієнтований текст”. Пояснюємо таку позицію: у старшій школі профіль навчання „диктує” зміст текстового дидактичного матеріалу, який має враховувати освітні інтереси учнів і супровідно впливати на їхнє професійне самовизначення. Професійно орієнтовані тексти вважаємо одним із ефективних засобів формування професійної компетентності й переконані, що використання їх позитивно впливатиме на формування „суб’єктних, професійно важливих та індивідуально-психічних якостей” (В. Ягупов) особистості.

Відсутня однаковість з-поміж науковців й у виборі критеріїв добору таких текстів. Зауважимо, що чіткої відмінності між критеріями добору профільно орієнтованих і професійно орієнтованих текстів ми не помітили. Рекомендуємо, добираючи тексти, керуватися критеріями, виділеними І. Дроздовою: „концептний (текст містить основні концепти, що віддзеркалюють професійну актуальність, наприклад гіпотези, поняття тощо); дидактичний (текст включає вивчальний та виховний потенціал і необхідні для навчання мовні факти і явища); сензитивний (відповідність змісту тексту та його мовного оформлення віковим можливостям студентів); когнітивний (текст виконує свою освітню функцію і відповідає пізнавальним потребам студентів)” [Там само: 265 – 266].

Крім виокремлених, доцільно врахувати ще й такі критерії: наявність внутрішньопрдметних мовних зв’язків, що спонукають

педагога брати до уваги ієрархію мовних рівнів, їхній взаємозв'язок, і міжпредметних зв'язків; урахування комунікативних потреб студентів, що зумовлює роботу над комунікативно значущими для них жанрами художнього, наукового, публіцистичного й офіційно-ділового стилів (конспект, анотація, нарис, резюме тощо); можливість організації комплексної роботи з оволодіння різними видами мовленнєвої діяльності; нормативності, що передбачає посилену увагу до засвоєння студентами норм сучасної української літературної мови.

Погоджуємося з Т. Грубою в тому, що професійно орієнтовані тексти можуть бути різної жанрово-стильової належності. Головне – під час роботи над ними методично правильно поєднати освітню підготовку студентів з української мови та супровідне формування в них професійно важливих умінь і навичок, наприклад:

Прочитайте текст. Чи можна за змістом тексту пояснити, у чому полягає складність професії соціолога? Сформулюйте п'ять – шість речень, використання яких дасть змогу переконати респондента взяти участь в опитуванні.

Соціологові важко. Його *не всі* розуміють і не всі хочуть розуміти. Дехто кепкує, дехто робить собі жарти з його анкет, а він уперто роздає їх знову, наче має бажання й намір допомогти нам розібратись у нас самих, у причинах, у причинах причин і в їх наслідках. Йому треба переконати людей у серйозності своєї роботи – щоб її результати були також серйозними, щоб отримувати на анкетах *не насмішливо-нерозумні*, нехай часом і дотепні, а все одно нерозумні відповіді.

– Що ж, – говорить він, – колись люди *не вірили* в те, що від чуми і віспи може порятувати щеплення... Може, це *не зовсім* правильне порівняння, – говорить він, – але це правда, що люди колись не вірили в потребу переливання крові, а потім у сенс кібернетики, а ще також у роль автоматизованого управління виробництвом, – значення соціології *не таке* виразне й відразу практично відчутне, а все ж у її необхідності люди з часом переконуються (Ніна Бічуя).

1. *Складіть речення зі словами **наслідки** і **результати**. Чи можна їх вважати синонімами?*

2. *Поясніть написання виділених слів.*

3. *У чому полягає значення соціології? Чи погоджуєтесь ви з думкою, що „значення соціології не таке виразне й відразу практично відчутне, а все ж у її необхідності люди з часом переконуються”?*

Отже, використання професійно орієнтованих текстів не лише підвищує продуктивність формування в студентів умінь комунікативно виправдано вживати мовні засоби, ураховуючи їхні виражальні можливості, забезпечує свідому мотивацію й відповідальність їх за результат власної текстової діяльності, а й уможливорює „занурення” студентів у світ обраного фаху й усвідомлення його різноаспектності, дає змогу переконатися, що „набуття фахових знань неможливе без належного засвоєння мови навчання” [Онуфрієнко 2009: 3]. Відтак

професійно орієнтований текст можна вважати одним з ефективних засобів формування професійної компетентності студентів.

Ми не претендуємо на вичерпність наших тверджень і вважаємо, що висловлені міркування можуть стати стимулом для подальшого обговорення порушеної проблеми. Перспективи дослідження вбачаємо у визначенні особливостей застосування гіпертекстів у навчанні української мови.

Літератури

Бацевич, Кочан 2016 – Бацевич Ф. Лінгвістика тексту : підручник / Флорій Бацевич, Ірина Кочан. – Л. : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – 316 с.; **Груба 2016** – Груба Т. Л. Професійно орієнтований текст як провідний засіб навчання української мови в профільних класах / Т. Л. Груба // Теоретична і дидактична філологія. – 2016. – Вип. 22. – С. 24 – 32; **Дроздова 2010** – Дроздова І. П. Наукові основи формування українського професійного мовлення студентів нефілологічних факультетів ВНЗ : монографія / І. П. Дроздова. – Х. : ХНАМГ, 2010. – 320 с.; **Онуфрієнко 2009** – Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови : навч. посіб. з алгоритмічними приписами / Г.С. Онуфрієнко. – 2-е вид. перероб. та доп. – К. : Центр учб. л-ри, 2009. – 392 с.; **Пентиліук 2011** – Пентиліук М. І. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики : зб. ст. / М. І. Пентиліук. – К. : Ленвіт, 2011. – 256 с.; **Пентиліук, Горошкіна, Нікітіна 2006** – Пентиліук М. Концепція навчання української мови в системі профільної освіти / М. Пентиліук, О. Горошкіна, А. Нікітіна // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колежіумах. – 2006. – № 9 – 10. – С. 76 – 84; **Перхайло 2012** – Перхайло Н. А. Психолінгвістичні засади формування текстотворчої компетентності старшокласників / Н. А. Перхайло // Психолінгвістика. – 2012. – Вип. 11. – С. 104 – 112; **Шелехова 2013** – Шелехова Г. Формування мовної особистості як умова мовленнєвого розвитку учнів основної школи на уроках української мови [Електронний ресурс] / Г. Шелехова // Рідне слово в етнокультурному вимірі. – 2013. – С. 543 – 552. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsev_2013_2013_72.

Попова Л.О. Професійно орієнтований текст у компетентнісній парадигмі сучасної освіти

У статті на основі аналізу наукових праць українських лінгводидактів визначено сутнісні характеристики поняття „професійно орієнтований текст”, виокремлено критерії відбору професійно орієнтованих текстів і з’ясовано їхню роль у формуванні професійної компетентності студентів. Зазначено, що професійно орієнтовані тексти є одним із ефективних засобів формування професійної компетентності, використання їх позитивно впливатиме на розвиток „суб’єктних, професійно важливих та індивідуально-психічних якостей” особистості. Рекомендовано під час добору текстів брати до уваги такі критерії:

наявність внутрішньопредметних і міжпредметних зв'язків; урахування комунікативних потреб студентів; можливість організації комплексної роботи з оволодіння різними видами мовленнєвої діяльності; нормативності. Автор робить висновок, що використання професійно орієнтованих текстів не лише підвищує продуктивність формування в студентів умінь комунікативно виправдано вживати мовні засоби, ураховуючи їхні виражальні можливості, забезпечує свідому мотивацію й відповідальність їх за результат власної текстової діяльності, а й уможлиблює „занурення” студентів у світ обраного фаху й усвідомлення його різноаспектності, дає змогу переконатися, що „набуття фахових знань неможливе без належного засвоєння мови навчання”.

Ключові слова: профільно орієнтований текст, професійно орієнтований текст, критерії відбору текстів.

Попова Л. А. Професійно орієнтований текст в компетентностній парадигмі сучасного освіти

В статті на основі аналізу наукових робіт українських лінгводидактів визначені суттєві характеристики поняття „професійно орієнтований текст”, визначені критерії вибору професійно орієнтованих текстів і визначена їх роль в формуванні професійної компетентності студентів. Відзначено, професійно орієнтовані тексти є одним із ефективних засобів формування професійної компетентності, використання їх позитивно впливає на розвиток „суб'єктних, професійно важливих і індивідуально-психічних якостей” особистості. Рекомендовано при виборі текстів враховувати наступні критерії: наявність внутрішньопредметних і міжпредметних зв'язків; врахування комунікативних потреб студентів; можливість організації комплексної роботи по оволодінню різними видами мовної діяльності; нормативності. Автор робить висновок, що використання професійно орієнтованих текстів не тільки підвищує продуктивність формування у студентів умінь комунікативно виправданно використовувати мовні засоби, враховуючи їхні виражальні можливості, забезпечує свідому мотивацію й відповідальність їх за результат власної текстової діяльності, а й уможлиблює „занурення” студентів у світ обраного фаху й усвідомлення його різноаспектності, дозволяє переконатися, що „прибуття фахових знань неможливе без належного засвоєння мови навчання”.

Ключевые слова: профільно орієнтований текст, професійно орієнтований текст, критерії вибору текстів.

Popova L. O. Professionally oriented text in the competence paradigm of modern education

Analyzing the scientific works of Ukrainian linguodidactics, the author defined the essential characteristics of the term „professionally-oriented text”, specified the criteria for professionally-oriented texts selecting and identified their role in the students’ professional competence formation. The opinion was set out that it is logically and reasonably to use the term „specialized-oriented text” in linguistic and pedagogical studies devoted to the problem of teaching Ukrainian language in the secondary educational establishments, whereas, the term „professionally oriented text” in the works on methods of teaching linguistic disciplines in higher educational institutions. It is noted that professionally oriented texts are considered to be the effective tools in the professional competence formation; their usage will positively influence the formation of „subjective, professionally important and individually psychological qualities” of the individual. It is recommended to take into account the following criteria while selecting texts. Firstly, the intrasubject language links, encouraging the teacher to consider the hierarchy of language levels, their interconnection and interpersonal relationships. Secondly, to remember the communicative needs of students, which determines the work on styles that are communicatively meaningful for students, such as literary, scientific, journalistic, official styles (note, abstract, essay, resume, etc.). Thirdly, the possibility to organize the complex work on mastering the various kinds of speech activity. The next is normativity, which provides the increased attention to the students’ mastering the norms of modern Ukrainian literary language. The author concludes that the usage of professionally oriented texts does not only increase the productivity of forming the skills to use the language means in speech, taking into account their expressive capabilities, provides conscious motivation and responsibility for the result of their own textual activity. It also enables students to „immerse” into the world of the chosen specialty and to understand its various aspects, clarifying that „the acquisition of professional knowledge is impossible without proper learning of the language of studying”.

Key words: specialized-oriented text, professionally oriented text, criteria for text selection.

Стаття надійшла до редакції 23.05.2018 р.

Прийнято до друку 24.05.2018 р.

Рецензент – канд. філол. н., доц. Должикова Т. І.